

13. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 р. у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02>.

14. Рішення Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 р. у справі за конституційним поданням 105 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин шостої, сьомої, дев'ятої статті 83 Конституції України (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-08>.

15. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 р. у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10>.

16. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ: Реферат, 2007. 640 с.

17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>.

18. Funken, Katja, The Best of Both Worlds – The Trend Towards Convergence of the Civil Law and the Common Law System (July 2003). URL: <http://ssrn.com/abstract=476461> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.476461>

19. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print1452842577327465/

20. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

21. Tyrer v. United Kingdom (1978) 2 EHRR 1, 10. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=00157587#%7B%22itemid%3A%5B%5C%22%3A%5C%22%5D%7D>.

22. De Waele, H. (2010). The Role of the European Court of Justice in the Integration Process: A Contemporary and Normative Assessment. *Hanse Law Review*, 6(1), 3–26. URL: <http://www.hanselawreview.org/pdf9/Vol6No01Art01.pdf>.

23. Gundega Mikelson. The Binding Force of the Case Law of the Court of Justice of the European Union. *Jurisprudence* 2013, 20 (2), p. 469–495. URL: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/3ef/JUR-13-20-2-06.pdf>.

УДК 340.1

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

PROBLEMS OF FORMATION OF LAW CULTURE OF UKRAINIAN YOUTH

Касинюк Л.А., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

У статті досліджуються проблеми формування правової культури та правосвідомості молоді України, акцентується увага на необхідності правової освіти як стримуючої основи проти беззаконня й правового нігілізму. Автор переконана, що стан справ у суспільстві зміниться, якщо такі позитивні риси, як інтелект, освіченість, внутрішня культура, посядуть належне місце в процесі державотворення в Україні.

Ключові слова: правова культура, правова свідомість, правова держава, правовий нігілізм, правове виховання, правова освіта.

В статье исследуются проблемы формирования правовой культуры и правосознания молодежи Украины, акцентируется внимание на необходимости правового образования как сдерживающей основы против беззакония и правового нигилизма. Автор убеждена, что состояние дел в обществе изменится, если такие позитивные черты, как интеллект, образованность, внутренняя культура, займут надлежащее место в процессе формирования государства в Украине.

Ключевые слова: правовая культура, правосознание, правовое государство, правовой нигилизм, правовое воспитание, правовое образование.

The formation of Ukraine as an independent, democratic, legal and social state, a course on the steady observance of human and civil rights and freedoms requires a high level of legal awareness, legal culture, legal education of the society in general, and every person in particular. This especially falls within young people – the future of our state, those who will form its economic potential, and will build a new, democratic, developed country. The legal culture is fundamental in the process of state-building. Without raising the legal culture and the level of legal awareness of Ukrainian citizens, realization of the goals proclaimed by the Constitution is impossible.

The article emphasizes the need for reform in the educational sphere of Ukraine, one of the directions of which should be a thorough study of the fundamentals of law by all actors. The important part of this case is the creation of a continuous system of legal education, starting with pre-school educational institutions, followed by higher and other educational institutions. Legal knowledge gained by young people will promote the development of their professional activities, and will be used in their personal lives.

The article emphasizes the necessity of legal education as a restraining basis against lawlessness and legal nihilism.

The article focuses on the formation of the legal culture of the ruling elite. The author is convinced that the state of affairs in society will change, if such positive features as intelligence, education, internal culture, which the Ukrainian ruling elite must own, will take a proper place in the process of nation-building in Ukraine.

Key words: legal culture, legal consciousness, legal state, legal nihilism, legal upbringing, legal education.

Актуальність теми полягає в тому, що прогрес у сфері сучасного права, до якого прагне Україна, запроваджуючи в життя ідеї створення громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, може бути реальністю лише за умови, коли політична й правова реформи поєднуюватимуться з формуванням правової культури українського суспільства, усіх його

соціальних груп. Особливу соціальну групу становить молодь. Від її громадянської позиції, економічної та правової активності значною мірою залежить майбутнє України. У цьому зв'язку неабиякого значення набуває правова освіта, яка в сучасних умовах може стати найважливішим чинником розвитку особи, подолання правового нігілізму.

Серед науковців, які займалися вивченням правової свідомості, правової культури, правової освіти, відмітимо наукові праці С. Алексеєва, Д. Керімова, А. Козловського, М. Козюбри, М. Костицького, О. Макарової, В. Нерсисянц, О. Скакун, Н. Оніщенко, О. Петришина, Ю. Шемшученка та ін. У працях науковців категорії «правова свідомість» і «правова культура» переосмислюються, подається їх нова сутність.

Отже, метою статті є дослідження проблем формування правової культури молоді в Україні та можливі шляхи їх подолання.

Поняття «культура» вперше вжив видатний римський мислитель, оратор і державний діяч Цицерон (106–43 рр. до н. е.). З одного боку, у культурі він убачав діяльність щодо перетворення природи на благо людини, а з іншого – засіб удосконалення духовних сил людини, її розуму. Пізніше у передусім в епоху Відродження поняття «культура» починає вживатися як синонім освіченості, вихованості людини, що залишається важливим сьогодні.

Різновидом загальної культури є права культура. Це складне, багатопланове явище, яке перебуває у взаємозв'язку з усіма процесами, що проходять у суспільстві. Під правовою культурою відомі українські вчені розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом і рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності й правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [1, с. 246–247]. Права культура ґрунтується на засадах загальної культури народу, є відображенням рівня її розвитку. Без високого рівня загальної культури, основою якої є моральні норми й загальнолюдські цінності суспільства, неможливе існування високої правової культури та, як наслідок, неможливе утвердження демократичних і правових засад у державі [2, с. 113].

Показниками правової культури є відповідність права вимогам справедливості та свободи; якість системи законодавства; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб; участь громадян в управлінні державою; якість роботи правоохоронних органів і посадових осіб; стан законності й правопорядку; правові знання; авторитет і належний ступінь розвитку юридичної науки; реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності.

Рівень правової культури визначається єдністю правової культури суспільства та правової культури особи. Права культура суспільства – це своєрідна система правових цінностей, які відповідають рівню правового прогресу, досягнутого суспільством, і відображають у правовій формі стан свободи особи й інші найважливіші соціальні цінності. Права культура особи означає не лише знання та розуміння права, а й правові судження про нього як про соціальну цінність, головне, активну роботу щодо втілення в життя його положень і зміцнення законності й правопорядку. На відміну від держав із тоталітарним режимом, де бажаною є людина конформістської поведінки, у державах із демократичним режимом особа активна, зацікавлена в реалізації правових норм і принципів у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Варто усвідомлювати, що в реальному житті права культура суспільства не може існувати поза межами культури її членів. Чим більше освічених у правовому стосунку громадян, тим вищою буде права культура суспільства.

Права культура українського суспільства перебуває на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та розвитку. Стаття 1 Конституції України проголошує Україну незалежною, демократичною, соціальною й правовою державою. Але побудувати правову державу складно в країні, де існує злочинність, тіньова економіка, недовіра громадян до правоохоронних органів, нігілістичне ставлення до законності й права зага-

лом. Є нагальна потреба в підвищенні рівня правової культури, рівня правосвідомості громадян і якості організації правового виховання.

Найбільш ефективною й результативною формою правового виховання є права освіта, тобто цілеспрямована, систематична діяльність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, спрямована на засвоєння необхідного рівня знань про державу й право, формування та підвищення рівня правосвідомості й правової культури, виховання учасників процесу в дусі поваги до закону та прав людини [3, с. 13]. Саме права освіта сприяє підвищенню рівня правосвідомості й правової культури громадян України, без чого побудова правової держави є неможливою, підкреслював І. Голосніченко [4, с. 25].

Одним із проявів реформування національної системи освіти став Наказ Міністерства освіти і науки України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 9 липня 2009 р. № 642 [5]. На підставі цього наказу встановлений перелік нормативних дисциплін гуманітарної й соціально-економічної підготовки. До переліку обов'язкових гуманітарних дисциплін увійшли українська мова, історія України, історія української культури, іноземна мова та філософія. Решта гуманітарних дисциплін зарахована до вибіркової частини змісту освіти. Перелік вибіркових дисциплін пропонує вищий навчальний заклад. У списку цих дисциплін є й правознавство. Раніше ця дисципліна вивчалася студентами технічних спеціальностей у вищому навчальному закладі в обов'язковому порядку. Усі студенти ХНУБА на 100% були забезпечені правовим навчанням.

Уже іншим Наказом Міністерства освіти і науки – від 25 листопада 2014 р. № 1392 – скасовано Наказ Міністерства освіти і науки від 9 липня 2009 р. № 642. Цим рішенням скасовано обов'язкове викладання низки вищезазначених предметів. Підстав і мотивів цього рішення наказ не містить, лише визначає «у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про вищу освіту». Зважаючи на численні звернення освітянської громадськості, Міністерство освіти і науки України рекомендує з циклу гуманітарних дисциплін забезпечити вивчення історії та культури України, філософії, української мови із загальним обсягом не менше ніж 12 кредитів ЄКТС і створити умови для вивчення англійської мови. Щодо інших гуманітарних дисциплін, то їх вивчення визначають самі вищі навчальні заклади на вибір студентів [6].

У реаліях це означає, що задля збільшення кількості годин для вивчення спеціалізованих предметів вилучаються курси правових та інших гуманітарних дисциплін. Такі нововведення підривають гуманізацію освітнього процесу. Уважаємо, що модернізацію системи вищої освіти необхідно проводити більш виважено, щоб не допускати її руйнації. Відомо, що рівень професійної підготовки майбутнього спеціаліста залежить від набуття ним у вищому навчальному закладі широкого обсягу знань із різних навчальних курсів і дисциплін. Неможливо заперечувати, що оволодіння достатнім обсягом правових знань є одним із пріоритетних напрямів у формуванні правової свідомості студентської молоді – нашого майбутнього. Чинний Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. одним із основних завдань вищого навчального закладу визначає формування особистості шляхом правового виховання, затверджує необхідність прищеплювати студентам «любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України» [7].

Варто зауважити, що вищі навчальні заклади не завжди пропонують студентам вивчати курси правових навчальних дисциплін. Такі нововведення породжують запитання: як побудувати в Україні правову державу, коли молоді фахівці інженерних спеціальностей, ті, на кому базується майбутнє країни, не будуть знати, ні що таке право зага-

лом, ні своїх прав зокрема? Адже розуміння основ конституційного, адміністративного, цивільного, трудового й інших галузей права є необхідною умовою життєдіяльності кожного громадянина України. Майбутній спеціаліст повинен не лише володіти широкою правовою культурою, а й бути здатним самостійно вирішити конкретне правове завдання.

Ще давньогрецький філософ Сократ висловив думку, що людина вчиняє погано тому, що не знає, як саме вона має вчиняти, оскільки моральне зло йде від незнання, отже, знання – джерело моральної досконалості. І ще в давнину, в античних Греції та Римі, склалася система правового виховання, яка може буди прикладом навіть для сучасних держав [8, с. 123].

Українська держава потребує проведення реформи в освітній сфері, одним із напрямків якої має бути ретельне вивчення основ права всіма суб'єктами. Важливим при цьому є створення безперервної системи правової освіти з дошкільних навчальних закладів із наступним продовженням у загальноосвітніх, вищих та інших навчальних закладах [9, с. 13].

Варто зазначити, що предмет «Основи правознавства» вивчається учнями шкіл лише один рік, у дев'ятому класі. Це недостатньо для формування й розвитку правосвідомості та правової культури учнів. Продуктивнішим було б вивчення цього предмета протягом двох років. Що стосується вищих навчальних закладів, то права освіта має бути обов'язковою. Проведене в ХНУБА соціологічне опитування показало, що всі опитані студенти зацікавлені у вивченні правових дисциплін. Пропонуємо ввести навчальну дисципліну «Правознавство» в перелік нормативних дисциплін гуманітарної й соціально-економічної підготовки бакалаврів (спеціалістів). Метою занять має бути формування високого рівня правосвідомості та правової культури молодих людей, озброєння їх знаннями українського законодавства, необхідними для практичної професійної діяльності, для використання правових знань в особистому житті й нетерпимого ставлення до правопорушень. Молодь – це майбутнє держави, це ті, хто становитиме її економічний потенціал, будуватиме нову демократичну розвинуту країну. Тому найважливішим завданням держави є виховання такої молоді, яка стане гідними громадянами своєї країни, висококваліфікованими фахівцями з усіх галузей науки, техніки, підніме рейтинг України, зробить її розвинутою демократичною, правовою державою.

Крім того, необхідно зазначити, що в українському суспільстві вища освіта набуває статусу масової, а тому студенти можуть бути орієнтовані не лише на отримання професійних знань і вмінь, а й на правові знання та знання суспільно-гуманітарних дисциплін. Без усебічного розвитку не може бути високих професійних досягнень. Функція університету полягає в тому, щоб відтворити людину як інтелектуала в професії, як носія якостей технічної еліти. В умовах кризи суспільства й освіти як суспільного інституту необхідно формувати таку модель освіти, яка б давала змогу вивести суспільство на інший рівень буття, вказує Ю. Болотова [10, с. 36].

Надзвичайно важливим чинником формування правової культури громадян є права культура правлячої еліти – групи людей, які займають високі сходинки у владі. На прикладі еліти формується певною мірою права культура та правосвідомість громадян [11, с. 131]. У суспільстві, в якому деформований процес правової культури, правляча еліта не завжди є взірцем для народу. Серед керівників вищого рангу є такі, які отождоюють владно-авторитарні методи управління з правовими, тому заслужити повагу й довіру в народі їм важко.

Хочеться вірити, що стан справ у суспільстві зміниться, а такі позитивні риси, як інтелект, інтелігентність, освіченість, внутрішня культура, якими повинна володіти

українська еліта, посядуть належне місце в процесі державотворення в Україні. Лише інтелектуально багате суспільство є гарантією високого рівня життя народу навіть за відсутності енергоносіїв, корисних копалин та інших природних багатств. Прикладом може бути Японія. Прагматичний інтелект, доповнений мораллю та патріотизмом, дорожчий за нафту й газ, золото та всі інші корисні копалини, відзначила Марія Пірен [12].

До сьогоднішньої правлячої еліти повинні належати ті люди, котрі захищають Україну, живуть духовними потребами українського народу й людства, творять нові знання й політику, прислухаючись до своєї совісті, свідомо працюють над проблемами сучасного державотворення. Надіємось, що громадяни України, а особливо молодь, зроблять правильний вибір на наступних виборах як Президента, так і депутатів парламенту України.

Становлення України як незалежної, демократичної, правової та соціальної держави гальмує таке негативне явище, як правовий нігілізм. Головними причинами сучасного правового нігілізму в Україні є соціально-економічні, політичні, правові, морально-етичні й психологічні проблеми, пов'язані з розбудовою держави. Необхідно зазначити, що відсутність правових знань, юридичне невігластво, зниження правової культури українського суспільства загалом і студентів неюридичних спеціальностей зокрема також породжують правовий нігілізм.

Український спеціаліст у галузі права, професор О. Скакун трактує правовий нігілізм як «деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір» [13, с. 487]. Проте існує й така точка зору, згідно з якою правовий нігілізм у молоді може переростати в більш небезпечні форми: спочатку виробляються антиправові стереотипи, з'являється почуття всюдозволеності, яке в кінцевому підсумку підштовхує до вчинення правопорушень.

Потрібні дієві форми боротьби з правовим нігілізмом, але всі вони, так чи інакше, пов'язані з виходом українського суспільства з тривалої кризи. Також варто наголосити, що дуже багато залежить від активної правової позиції кожної молодої людини, кожного з нас. Необхідна систематична робота, пов'язана з формуванням правосвідомості й підвищенням правової культури молоді. Потрібна надійність права, що означає, з одного боку, захист набутих прав, а з іншого – можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права. Тоді кожна молода людина зрозуміє, що додержання закону є вигіднішим, ніж правопорушення.

Підвищення рівня правової культури – це справа не одного року. Вона важка й кропітка, потребує значних зусиль і застосування комплексних заходів як з боку держави, її органів і посадових осіб, органів місцевої влади, так і кожного громадянина. Першим кроком має стати підвищення авторитету державної влади та посадових осіб, високих моральних якостей перших осіб держави, які є прикладом для решти населення. Важлива роль у побудові правової держави належить молоді. Правові знання, права культура збагачують її духовне життя, а знання нею своїх прав та обов'язків розширює можливості самореалізації. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримирності до негативних явищ.

Отже, становлення України як незалежної, демократичної, правової й соціальної держави, курс на неухильне дотримання прав і свобод людини та громадянина вимагають високого рівня правосвідомості, правової культури, правової освіченості як суспільства загалом, так і кожного індивіда зокрема. Особливо це стосується молоді – майбутнього держави, тих, хто становитиме її економічний

потенціал, будуватиме нову демократичну розвинуту країну. Без підвищення правової культури та рівня правосвідомості громадян України реалізація цілей, проголошених Конституцією, є неможливою. На нашу думку, правова культура є засадничою в процесі державотворення. Підвищення рівня правової культури суспільства, у свою чергу,

вимагає підвищення рівня та якості організації правового виховання, яке здійснюється шляхом навчання. Набуття правових знань, залучення громадян України до правових цінностей, зміцнення законодавства в державі, забезпечення принципу верховенства права має стати важливим напрямом політики держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петришин О.В., Яковюк І.В. Правова свідомість і правова культура. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків, 2002. С. 246–247.
2. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2010. 186 с.
3. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2010. 186 с.
4. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави. Право України. 2005. № 4. С. 25.
5. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента: Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2009 р. № 642.
6. Про вивчення гуманітарних дисциплін: Лист Міністерства освіти і наук України від 11 березня 2015 р. №1/9-120.
7. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. ВВР України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
8. Стратегія качества в промышленности и образовании: материалы V Международной конференции (Варна, Болгария, 6–13 июня 2009 г.): в 2 т. / М-во образования и науки Украины, М-во промышленной политики Украины, Технический университет, Госпотребстандарт Украины. Днепропетровск – Варна, 2009. Т. 2. 840 с.
9. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2010. 186 с.
10. Науково-методичне забезпечення сучасного освітнього процесу в технічному університеті: колективна монографія / С.О. Данишевська, Ю.В. Журавлев, Д.Л. Чередник та ін. Варшава: Diamond trading tour, 2016. 112 с.
11. Макарова О.В. Правовий нігілізм і революція: проблема взаємозв'язку. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 18 «Економіка і право»: зб. наукових праць. Випуск 28. Київ, 2015. С. 129–136.
12. Українська еліта та проблема модернізації суспільства. Універсум. 200. № 3–4 (77–78).
13. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

УДК 340.1(001.51)

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРАВОРОЗУМІННЯ

A SYSTEMATIC APPROACH TO THE STUDY OF THE PHENOMENON OF UNDERSTANDING OF LAW

**Рябовол Л.Т., д.пед.н., професор, професор
кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

У статті праворозуміння розглянуто як багатовимірне, неоднозначне і водночас цілісне явище, що постійно розвивається. Внутрішню структуру праворозуміння описано як сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємозалежних складників – суб'єкта, об'єкта і змісту. Встановлено, що функції правосвідомості та праворозуміння як її системотвірний стрижень корелюють. З'ясовано, що праворозуміння детермінується соціально-економічним, політичним, культурним, у т. ч. релігійним, географічним, демографічним та іншими чинниками зовнішнього середовища, загальним рівнем розвитку науки, юридичної теорії та практики та здійснює зворотній вплив на них.

Ключові слова: системний підхід, праворозуміння, правосвідомість, структура, функції, чинники.

В статье правопонимание рассмотрено как многомерное, неоднозначное и одновременно целостное явление, которое постоянно развивается. Внутренняя структура правопонимания описана как совокупность взаимосвязанных, взаимообусловленных и взаимозависимых компонентов – субъекта, объекта и содержания. Установлено, что функции правосознания и правопонимания как его системно-образующего стержня коррелируют. Выяснено, что правопонимание детерминировано социально-экономическим, политическим, культурным, в т. ч. религиозным, географическим, демографическим и другими факторами внешней среды, общим уровнем развития науки, юридической теории и практики и осуществляет обратное влияние на них.

Ключевые слова: системный подход, правопонимание, правосознание, структура, функции, факторы.

In the article the understanding of law is considered as a multidimensional, ambiguous and at the same time a holistic phenomenon, that is constantly evolving. The purpose of the paper is to investigate understanding of law on the basis of a systematic approach, in particular to analyze its structure and functional purpose, to establish its interrelations (as internal, personal formation) with the external environment and to identify the relevant factors.

From the stand point of the systematic approach the understanding of law can be interpreted narrowly and widely. In a narrow interpretation, it pleases a set of components, endowed with certain features, are interconnected and interdependent. Such components are: a subject (a person with certain properties; citizens, professional lawyers, scientists-lawyers); object (a phenomenon that reflects the concept of law); content (knowledge about the essence, functions, etc. of law).

It is established that the functions of legal thinking are the main directions of its influence on the subject of legal thinking, his behavior, legal reality in general. They are: world-view, axiological, heuristic, organizational, prognostic, and they correlate with the functions of legal consciousness.

A broad interpretation of the understanding of law makes it possible to consider it in interactions with the external environment and to determine the relevant factors. It is revealed that the understanding of law is determined by socio-economic, political, cultural, including religious, geographical, demographic and other factors of the external environment, the general level of development of science, legal theory and practice, and, in turn, has a reverse effect on them.

Key words: systems approach, understanding of law, legal conscience, structure, functions, factors.